

УДК 378.011.3-051:373.3

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11652>

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ФУНКЦІЇ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Наталія Семеряк¹, Наталія Троханяк²

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005*

¹*nataliya.semeryak@lnu.edu.ua;*

²*nataliia.trokhanyak@lnu.edu.ua*

Проаналізовано зміст управлінської функції, визначено особливості її формування у майбутніх учителів початкової школи в контексті професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти. Проаналізовано нормативні документи, які розкривають особливості управлінської функції, її структурні компетентності (прогностична, організаційна, оцінювальна), запропоновано характеристику кожної із означеної компетентностей. Показано, що управлінська функція визначає змістове наповнення педагогічного менеджменту, що все більше набуває актуальності та значимості в умовах реалізації провідних концептуальних положень нової української школи; визначено об'єкт і предмет педагогічного менеджменту. Запропоновано напрями професійної діяльності менеджера – керівника закладу освіти: стратегічний, матеріально-технічний, фінансовий, інноваційний, адміністративний, соціально-педагогічний.

Зазначено, що ефективність та результативність проведення занять з метою формування структурних компонентів управлінської функції значною мірою залежить від чіткості розроблених критеріїв оцінювання різних видів завдань, обговорення результатів та пошуку конструктивних рішень для розв'язання професійно-орієнтованих ситуацій. Описано критерії оцінювання та вимоги до укладання есе (стилість та чіткість викладу інформації в межах означеної теми; обґрунтована власна позиція автора; чітка композиційна побудова, що характеризується логікою та структурованістю; забезпечення внутрішньої логіки викладу інформації тощо) та кейсів (зміст повинен відображати змістове поєднання декількох тем; повинно бути чітко зазначено вікову категорію героїв; питання для розгляду повинні вимагати обґрунтовуючі або ж коментовані відповіді, щоб можна було оцінити увесь потенціал того, хто відповідає).

Ключові слова: професійна підготовка, управлінська функція, менеджмент освіти, есе, кейс, учитель початкової школи.

Постановка проблеми. Професійно-педагогічна діяльність учителя початкової школи – система цілеспрямованих дій, спрямована на надання

допомоги вихованцям в успішному засвоєнні ними культурно-історичного досвіду, формуванні власного світогляду, найбільш ґрунтовному розкритті природного потенціалу, їх особистісному становленню. Професійно-педагогічна діяльність характеризується цілеспрямованістю, обґрунтованістю, необхідністю спеціальної підготовки до її реалізації. Ефективність професійно-педагогічної діяльності значною мірою визначається не лише професійними знаннями та навичками, а й індивідуальними особливостями педагога, його особистісними якостями, здібностями та ставленням до своєї праці.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи регламентується низкою нормативно-правових документів, серед яких: Нова Українська Школа: концептуальні засади реформування середньої школи (2016); Концепція розвитку педагогічної освіти (2018); Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу середньої освіти...” (2020); Стандарт вищої освіти підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта (2021) та ін.

У професійному стандарті серед переліку трудових функцій (професійних компетентностей за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них) визначено функцію *управління освітнім процесом*, що містить такі компетентності: прогностичну (здатність до прогнозування результатів освітнього процесу, здатність до планування освітнього процесу); організаційну (здатність до організації процесу навчання, виховання та розвитку учнів; здатність до організації різних форм навчальної і пізнавальної діяльності учнів); оцінювальну (здатність до оцінювання результатів навчання учнів) [7].

На основі опрацьованого Стандарту [7] ми склали таблицю, де подано характеристику компетентностей, що розкривають зміст функції управління освітніми процесами вчителя початкової школи.

Таблиця 1

Функція управління освітніми процесами

Назва компетентності	Змістове наповнення
Прогностична	<ul style="list-style-type: none"> - формулювати цілі освітнього процесу на основі прогностичних методів планування; - планувати освітній процес залежно від мети, індивідуальних особливостей учнів, особливостей діяльності закладу освіти; - планувати навчальні заняття на основі модельних навчальних програм; - розробляти власні навчальні програми на основі модельних навчальних програм
Організаційна	- організовувати освітній процес, урахувавши вікові

	<p>особливості учнів та нормативні вимоги;</p> <ul style="list-style-type: none"> - організувати навчальні заняття різних типів, позаурочні й позашкільні заняття та заходи; - застосовувати індивідуальну, групову, парну і колективну форми організації навчання з використанням інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій
Оцінювальна	<ul style="list-style-type: none"> - застосовувати різні прийоми формуального, поточного і підсумкового оцінювань навчальних досягнень учнів; - дотримуватись установлених або розроблених спільно з учнями критеріїв під час оцінювання; - розвивати в учнів уміння самооцінювання та самомотивації

Формування функції управління освітнім процесом відбувається у процесі професійної підготовки в умовах ЗВО, що регламентується змістом освітньо-професійної програми, навчальним планом підготовки фахівців, навчально-методичним забезпеченням кожного освітнього компонента.

Управлінська функція визначає змістове наповнення педагогічного менеджменту, що все більше набуває актуальності та значимості в умовах реалізації провідних концептуальних положень НУШ: це акцентує увагу на освітньому менеджменті, який визначається сукупністю теоретико-практичних засад управління освітніми системами. Об'єкт педагогічного менеджменту – управління педагогічними системами, що функціонують в умовах ринкових взаємовідносин. Предмет освітнього (педагогічного) менеджменту – протиріччя, закономірності, взаємовідносини процесу управління освітніми системами в ринковій економіці, освітніми закладами та навчальними групами.

Аналіз досліджень і публікацій. Як стверджує О. Байбакова, сучасний менеджмент в освіті стає наукомісткою сферою діяльності і все більшою мірою вимагає високого професіоналізму і різнобічних знань. Підвищення ефективності освітнього процесу, на думку дослідниці, визначається формуванням сучасних управлінських відносин, зростання керованості цього процесу. Науковиця наголошує на тому, що не можна керувати складними системами (а навчальна група, навчальне середовище, навчальний процес є складними ймовірнісними системами) за допомогою простих методів (що випливає з кібернетичного закону розмаїтості, відкритого У. Ембі) [1, с.14].

Л. Калініна зазначає, що Нова школа, як і управління Новою школою, повинна відповідати сучасному типу розвитку суспільства. У сучасному суспільстві, яке на практиці розвивається не лише багатовекторно, а й за відомими теоретичними концепціями, неможливо застосовувати адміністративно-командне управління і тотальний контроль індустріальної епохи, це головна суперечність, що веде до руйнації будь-якої соціальної системи. Школа як освітня система та об'єкт управління не є винятком у

цьому процесі. Школа є частиною сучасного суспільства та цифрової цивілізації, а отже, має змінюватися та реагувати на їхні виклики [3].

У Стандарті вищої освіти зазначено, що вчитель початкових класів повинен вміти планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи [8].

Мета статті. На основі теоретичного аналізу окремих положень педагогічного менеджменту проаналізувати особливості організації та проведення семінарсько-практичних занять з метою формування управлінської функції у майбутніх учителів початкової школи в умовах професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Ми погоджуємося з О. Байбаковою, яка стверджує, що сучасний менеджмент – це не набір єдино правильних методів управління, готових рецептів і правильних відповідей на всі запитання. Менеджмент – це теорія, технологія й мистецтво управління, що постійно оновлюється банком новітніх ідей, уявлень, спостережень, практичних рекомендацій, звернення до яких дає можливість свідомо осмислювати та виконувати посадові обов'язки менеджера як професійно підготовленого і функціонально обізнаного керівника. Менеджмент, як зазначає дослідниця, це не фіксація існуючого положення, а створення необхідних умов для ефективної роботи. Не існує неживої експертної системи, що могла б замінити менеджера. Якщо процес прийняття і реалізації рішень не відпрацьований, у керівництва виникає спокуса знайти готові теоретичні рецепти та інструменти, за допомогою яких менеджерам можна діяти в будь-яких ситуаціях. Однак існує точка зору, згідно з якою замість інструментального підходу потрібно вчити менеджерів думати в конкретній ситуації [1, с. 14–15].

Варто зазначити, що управлінська функція вчителя початкової школи формується та розвивається не тільки у контексті професійної підготовки в умовах ЗВО, а й в умовах практичної підготовки на базі закладу загальної середньої освіти. Визначальну роль у цьому аспекті відіграє сам керівник структурного підрозділу закладу освіти, або ж очільник закладу освіти загалом.

Важливою тенденцією підсилення демократичного характеру управління освітніми закладами, як зазначає Є. Іванов, є також роздержавлення системою управління освіти. Зокрема, поряд з державними в Україні сьогодні функціонують недержавні загальноосвітні навчально-виховні заклади, створені на основі інтересів та бажань учнів і батьків, учителів і вихователів, запитів регіональних, національних, професійних, конфесіональних об'єднань і груп. Управління такими освітніми закладами

виконує безпосередньо його засновник або, за його дорученням, опікунська рада, що була сформована засновником [2].

Специфічними напрямками професійної діяльності менеджера-керівника закладу освіти, на думку С. Македенської, є: стратегічний, матеріально-технічний, фінансовий, інноваційний, адміністративний, соціально-педагогічний тощо. Основна професійна функція менеджера – керівника закладом освіти є: розроблення і впровадження в організації загальної стратегії розвитку установи, її супровід та корекція [5].

У НУШ запроваджено нову структуру навчання, що передбачає збільшення навчання у профільній старшій школі до трьох років, а також обов'язкові навчальні осередки в освітньому просторі, перепідготовку педагогів та ін. Навіть формально це передбачає нові напрями роботи керівника закладу. Проте технічні зміни є найпростішими. Найскладніше – змінити мислення, виробити нову управлінську культуру та філософію, які б давали можливість ефективно справлятися з викликами сьогодення [4].

У Концепції розвитку педагогічної освіти передбачено формування менеджерських (управлінських) навичок із широким використанням інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій для ефективної діяльності в умовах реальної автономії закладів освіти [6]. У Концепції зазначено, що в умовах упровадження принципів автономії закладу освіти та державно-громадського управління зростають вимоги до менеджерської підготовки їх керівного складу. Основною траєкторією підготовки керівника закладу освіти залишається його професійний та особистісний розвиток, який передбачає здобуття (визнання) додаткової формальної освіти та/або підвищення кваліфікації в галузі “Управління та адміністрування”. Формування керівного складу закладів освіти, органів управління освітою та необхідного кадрового резерву потребує заохочення до відповідних форм навчання педагогічних працівників, які набули трирічний досвід педагогічної професії та виявили здібності до управлінської діяльності [6].

У контексті означеного акцентуємо увагу на практичній складовій формування управлінської функції, зокрема на структурі семінарсько-практичних занять, які організуються з метою формування складових управлінської функції (на прикладі вивчення освітнього компонента “Вступ до спеціальності з основами педагогіки”).

Проаналізуємо зміст одного з них. Заняття на тему “Педагогічний менеджмент у школі”. Мета – відпрацювати основні елементи педагогічного менеджменту в школі (табл. 2).

Таблиця 2

Етапи практичного заняття

Етап заняття	Мета і завдання етапу	Кінцевий результат/критерії оцінювання
Теоретична	- вивчення структури, функцій та	- виконання тестових завдань;

складова	основних елементів діяльності суб'єктів управління сучасною школою; - засвоєння суті педагогічного менеджменту та управління, знайомство зі стратегіями й технологіями управління сучасною школою; - виокремлення основних вимог до особи педагога-менеджера	- питання для самоконтролю; - схема внутрішньошкільного управління
Практична складова	- формування умінь знаходити наступність у взаємозв'язку педагогічних знань про управління в історичній ретроспективі; - формування умінь знаходити причинно-наслідкові зв'язки між стилем та результатами управління	- груповий проєкт "План роботи школи на навчальний рік"; - есе-роздуми (на вибір): "Мое уявлення про особистість педагога-менеджера"; "Як стиль управління впливає на результати управління"; "Сучасний директор школи"

Ефективність та результативність проведення занять значною мірою залежить від чіткості розроблених критеріїв оцінювання різних видів завдань, обговорення результатів та пошуку конструктивних рішень для розв'язання професійно-орієнтованих ситуацій. Зокрема, пропонуємо вимоги та критерії оцінювання кейсу та есе.

Кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, запозичених з реальної практики [9]. Серед методичних порад та рекомендацій щодо виконання кейсу зазначено: зміст кейсу повинен відобразити змістове поєднання декількох тем, щоб під час розв'язання цього кейсу можна було побачити загальний рівень обізнаності з усім навчальним курсом. У змісті кейсу повинно бути чітко зазначено вікову категорію героїв. Питання для розгляду потребують обґрунтовальні або ж коментовані відповіді, щоб можна було оцінити увесь потенціал того, хто відповідає.

Есе (від фр. *essai* – спроба, проба, нарис) – прозаїчне висловлювання невеликого об'єму і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження і міркування з конкретного приводу або питання і свідомо не претендує на вичерпну відповідь [10].

У процесі проведення семінарсько-практичних занять ми зазначаємо, що есе потрібно сприймати як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка. До есе ми визначаємо такі вимоги:

- стислість та чіткість викладу інформації в межах означеної теми;
- обґрунтована власна позиція автора;

- чітка композиційна побудова, що характеризується логікою та структурованістю;
- забезпечення внутрішньої логіки викладу інформації;
- послідовність викладу думки, уникнення “різких стрибків від однієї ідеї до іншої”;
- автор повинен осмислено застосовувати теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї;
- наявність переконливого аргументування порушеної проблеми.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, формування управлінської функції у майбутніх учителів початкової школи в контексті професійної підготовки – складний цілеспрямований процес, який потребує систематичної підготовки, прогностичних дій та чітких критеріїв оцінювання виконання передбачених завдань. Управлінська функція передбачає формування таких компетентностей, як прогностична, організаційна, оцінювальна. Саме у контексті вищенаведеного перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у розробці та апробації тренінгових вправ, які доцільно використовувати під час проведення семінарсько-практичних занять зі студентами різних навчальних курсів для формування та удосконалення управлінської функції.

1. Байбакова О. О. Сучасні погляди на педагогічний // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Педагогіка. Соціальна робота / [редкол.: Козубовська І. В. (гол. ред.) та ін.]. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 23. С. 13–16. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6257/1/%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%9E%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%D0%98%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%95%D0%94%D0%96%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2.pdf>

2. Іванов Є. Тенденції і перспективи демократизації управління освітніми закладами в Україні на засадах державно-громадського управління // Pedagogy and Psychology : Science and Education a New Dimension. 2017. № (52). Р. 30–33. URL : http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3796/1/ped_psy_iv52_113.pdf

3. Калініна Л. Управління новою українською школою. 2017. № 1–2 (793–794). С. 12–21. URL : https://lib.iitta.gov.ua/706820/1/dyg-2017-01-KalininaLM_Upravlinnya_novoyu_ukr_shkoloyu.pdf

4. Кондратьєва А. В. Нові підходи до управління закладом освіти в умовах Нової української школи // Інноваційна педагогіка. Вип. 12. Т. 2/2019. С. 89–92. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_2/21.pdf
5. Македонська С. І. Менеджмент, як прояв загального в індивідуальному в управлінській діяльності керівника закладу освіти / VI Міжнародна науково-практична конференція “Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи” URL : <https://ele.zp.ua/conference/>
6. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти Наказ МОН, № 776 від 16.07.2018 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
7. Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
8. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 357. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
9. Сікорська С. Використання методу кейс-стадії, його місце в системі інноваційних технологій в навчальному процесі. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3104>
10. Як писати есе : корисні поради. Українська мова та література. URL: <https://zno.if.ua/?p=985>

Стаття: надійшла до редколегії 17.04.2022

доопрацьована 19.05.2022

прийнята до друку 12.06.2022

DEVELOPING THE MANAGERIAL FUNCTION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING

Natalia Semeriak¹, Nataliia Trokhaniak²

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

¹nataliya.semeryak@lnu.edu.ua;

²nataliia.trokhanyak@lnu.edu.ua

The article substantiates the content of the managerial function, identifies the features of its formation during the professional training of future primary school teachers in higher education institutions. The authors of the article present normative documents that

describe managerial function and its structural competencies (prognostic, organizational, evaluative), and give detailed characteristic of each.

It is argued that the managerial function determines the content of educational management, which is gaining relevance and significance in the context of implementing the leading conceptual ideas of the new Ukrainian school. The object and the subject of educational management are defined. The study presents the directions of professional activity of the school manager as a leader of the educational institution, namely strategic, material and technical, financial, innovative, administrative, social and pedagogical.

It is indicated that the effectiveness and efficiency of students' teaching in terms of forming the structural components of the management function largely depends on the clarity of the developed criteria for evaluating various types of tasks, discussing the results and finding constructive solutions to solve professionally oriented issues.

The authors of the article present the evaluation criteria and requirements for writing an essay (the clarity of information within the specified topic; justification of the author's own position and attitude; clear composition, characterized by logic and structure; the internal logic of the presented information, etc.) and case study (the content should reflect the meaningful combination of several topics; the indication of the age of the characters; the questions for consideration should require substantiated or commented answers so that the full potential of the respondent can be assessed).

Keywords: professional training, managerial function, educational management, essay, case study, primary school, teacher.